

PROBLEMS OF NATIONAL PUBLIC AND PRIVATE LAW

DOI: 10.46340/eppd.2021.8.5.16

Ulyana Vorobel

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0480-5394>

Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

PROCEDURAL FEATURES OF CONSIDERATION OF THE APPLICATION FOR REFUND OF THE COURT FEE IN CASE OF CONSIDERATION OF CIVIL CASE WITHOUT ADOPTION OF THE COURT JUDGEMENT COMPLETION

Уляна Воробель

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВИ ПРО ПОВЕРНЕННЯ СУДОВОГО ЗБОРУ У РАЗІ ЗАВЕРШЕННЯ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ БЕЗ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ СУДУ

The procedural features of consideration of the application for refund of court fees in case of completion of civil cases without a court judgement have been analyzed, issues of resolving these applications in practice have been considered, as well as suggestions for improving the legal regulation of connection with the closure of the proceedings or leaving the application without consideration. While analyzing examples of case law, it has been established that the lack of legislative regulation of the procedure for confirming or denying the existence of grounds for the amount of court fees refund causes a lot of confusion and contradictory solutions to the judiciary in this regard. There has been substantiated the position that although the form of the application for the refund of the court fee has not been defined in the legislation, and the application on procedural issues in accordance with Part 2 of Art. 182 of the CPC of Ukraine may be submitted both orally and in writing, such an application must be submitted only in writing, given the nature and specifics of the petition set out therein. Taking into account the legal specifics of the circumstances that constitute grounds for the refund of the court fee to the applicant, their exhaustive nature, and the impossibility of their extended interpretation by the court, it is worth enshrining in law the following provisions: "The application for the refund of the court fee shall be considered by the court no later than five days from the date of its receipt by the court without notifying the participants in the case. At the initiative of the court, the application for a refund of the court fee may be considered in court with the notification of the parties. The non-appearance of the parties in the case at the court hearing, in which the application for refund of the court fee is considered, does not prevent the consideration of this application by the court". It has been concluded that it is necessary to enshrine in the civil procedural legislation among the decisions of the court of the first instance, which can be appealed separately from the court decision, the decision to refuse to satisfy the petition to refund the court fee.

Keywords: court fee, refund, application, consideration, closing of proceedings, leaving the application without consideration, judgement.

Постановка проблеми. Одним із складових елементів доступу до правосуддя, а, відповідно, і права особи на судовий захист, є сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду. Саме по собі

встановлення необхідності оплати за звернення за судовим захистом не розглядається як обмеження права на доступ до судочинства за умови, що при визначенні розміру такої оплати дотримується баланс інтересів держави в отриманні судового збору за розгляд і вирішення цивільної справи та інтересів самої особи на доступ до здійснення самого правосуддя.

08 липня 2011 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про судовий збір»¹, котрий на законодавчому рівні визначив правові засади справляння судового збору, об'єкти та розміри ставок судового збору, платників, порядок сплати, повернення судового збору та підстави звільнення від його сплати. Таким чином, інститут повернення судового збору знайшов своє законодавче закріплення, а в подальшому відповідні правові норми зазнали змін та корекції з боку законодавця.

Нині інститут повернення судового збору врегульований ст. 7 Закону України «Про судовий збір», котрою встановлено підстави та розміри повернення сплаченої суми судового збору, особливості застосування окремих підстав на різних етапах судового процесу, а ч. 5 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», зокрема, передбачено, що повернення сплаченої суми судового збору здійснюється в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної фінансової політики. Однак слід відмітити, що це положення більше стосується вже фактичного «розрахунку» держави із особою, котрій або ухвалою суду було констатовано про повернення їй судового збору, або ж котра оплатила його, однак з тих чи інших причин не реалізувала свого права на звернення до суду. Сама ж процедура звернення до суду та розгляду ним заяви про повернення судового збору, загалом, та у разі завершення розгляду цивільної справи без ухвалення судового рішення по суті, зокрема, залишилась поза колом законодавчого регулювання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Потрібно зазначити, що хоча правове регулювання судових витрат завжди було в центрі наукових розвідок значної кількості науковців і їх дослідженню присвячували свої праці такі вчені-процесуалісти як Ю. В. Білоусов, С. С. Богля, О. В. Богомол, В. В. Заборовський, Р. В. Колосов, Н. Ю. Сакара, Г. Я. Тріпільський, О. І. Угриновська, Р. Ю. Ханік-Посполітак та інші, та, на жаль, аспекти законодавчого регулювання інституту повернення судового збору та процесуальні особливості розгляду заяви про повернення судового збору у разі завершення розгляду цивільної справи без ухвалення рішення суду залишилися поза увагою наукової спільноти.

Метою статті є дослідження процедурних особливостей розгляду заяви про повернення судового збору у разі закриття провадження у справі чи залишення заяви без розгляду, аналіз судової практики та запропонованих у ній підходів до врегулювання питань, пов'язаних із розглядом та вирішенням судом такої категорії справ, а також надання власних пропозицій щодо усунення законодавчих прогалин правового регулювання цього питання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 44 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» від 17 жовтня 2014 року № 10, питання щодо повернення сплаченої суми судового збору вирішується судом, який вирішував питання, пов'язані з відкриттям провадження у справі, чи розглядав справу, навіть якщо таку сплату помилково здійснено не за місцем розгляду справи².

Так, представник АТ КБ «ПриватБанк» звернувся до Ульянівського районного суду Кіровоградської області із заявою про повернення судового збору, сплаченого у справі № 370/2088/20 в розмірі 2 102 грн 00 коп. На підтвердження до заяви представник позивача додав копію ухвали Макарівського районного суду Київської області від 11 листопада 2020 року справа № 370/2088/20 за позовом АТ КБ «ПриватБанк» про стягнення заборгованості. Суд, повертаючи заяву на підставі ст. 185 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)³, звернув увагу на те, що позовна заява АТ КБ «ПриватБанк» про стягнення заборгованості була

¹ *Про судовий збір, 2011* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>> (2021, вересень, 01).

² *Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах, 2014* (Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14#Text>> (2021, вересень, 01).

³ *Цивільний процесуальний кодекс України, 2004* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>> (2021, вересень, 01).

повернута відповідно до ухвали Макарівського районного суду Київської області від 11 листопада 2020 року справа № 370/2088/2019, а тому із заявою про повернення судового збору необхідно звертатись до належного суду¹.

Подібну позицію висловив і Верховний Суд. У липні 2019 року позивач звернувся до суду з позовом до Сумської міської ради про скасування рішення про зняття з квартирної обліку та зобов'язання вчинити дії. Рішенням Зарічного районного суду м. Суми від 20 травня 2020 року, залишеним без змін постановою Сумського апеляційного суду від 12 серпня 2020 року, у задоволенні позову відмовлено. У серпні 2020 року до Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду надійшла касаційна скарга на рішення Зарічного районного суду м. Суми від 20 травня 2020 року та постанову Сумського апеляційного суду від 12 серпня 2020 року. Ухвалою Верховного Суду від 20 січня 2021 року касаційне провадження закрито на підставі п. 5 ч. 1 ст. 396 ЦПК України. У лютому 2021 року до Верховного Суду надійшло клопотання позивача про повернення судового збору за подання позовної заяви до Зарічного районного суду м. Суми у розмірі 768,40 грн та за подання касаційної скарги у розмірі 1 536,80 грн. Верховний Суд, посилаючись на п. 44 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах», вказав, що питання щодо повернення судового збору вирішує суд, який ухвалив судові рішення та до якого було сплачено судовий збір. А тому, оскільки клопотання позивача подано до неналежного суду, Верховний Суд відмовив у задоволенні клопотання про повернення судового збору за подання позовної заяви до Зарічного районного суду м. Суми².

Окрім цього, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своїй Постанові «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» від 17 жовтня 2014 року № 10 відзначив, що питання про повернення сплаченої суми судового збору вирішується судом за результатами розгляду справи за клопотанням особи, яка його сплатила, що відповідає принципу диспозитивності цивільного судочинства³.

Наприклад, у жовтні 2019 року до Верховного Суду надійшла касаційна скарга представника відповідача – адвоката Тамазликара Л. Й. на постанову Харківського апеляційного суду від 25 вересня 2019 року у справі за позовом про визнання часток співвласників. Ухвалою Верховного Суду від 01 листопада 2019 року у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою представника заявника у вказаній вище справі відмовлено. У листопаді 2019 року до Верховного Суду надійшла заява представника відповідача – адвоката Тамазликара Л. Й., у якій представник заявника, посилаючись на ст. 7 Закону України «Про судовий збір», просив ухвалити додаткове судові рішення про повернення судового збору.

Вивчивши заяву представника відповідача про ухвалення додаткового судового рішення про повернення судового збору, суд дійшов висновку, що вона задоволенню не підлягає з огляду на таке. Із копії касаційної скарги та квитанції № 28302 від 14 жовтня 2019 року про сплату судового збору вбачається, що судовий збір в сумі за подання касаційної скарги у справі № 643/3720/15-ц сплачено заявником, в платіжному документі зазначений його реєстраційний номер облікової картки платника податків. Однак, в заяві про повернення судового збору порушено питання про повернення судового збору представнику заявника Тамазликару Л. Й. із зазначенням його номера паспорта та реєстраційного номера облікової картки платника податків⁴.

Слід розуміти, що заява про повернення судового збору може бути подана двома способами: як частина іншої заяви, наприклад, позивач, подаючи заяву про відкликання позовної заяви, заявляє в тій же заяві клопотання про повернення судового збору та становить один із пунктів заяви про розгляд «основного» клопотання. Іншим способом заявлення клопотання про повернення судового

¹ Ухвала у справі № 402/498/20, 2021 (Ульяновський районний суд Кіровоградської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94083429>> (2021, вересень, 01).

² Ухвала у справі № 591/4399/19, 2021 (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95653943>> (2021, вересень, 01).

³ Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах, 2014 (Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14#Text>> (2021, вересень, 01).

⁴ Ухвала у справі № 643/3720/15-ц, 2019 (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85903541>> (2021, вересень, 01).

збору є подання окремої, самостійної заяви, щодо розгляду такого клопотання, наприклад, суд постановив ухвалу про закриття провадження у справі з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України, у зв'язку з чим позивач згодом подає заяву про повернення сплаченої суми судового збору. І ось тут таке клопотання є центральним елементом цієї заяви. Та, не зважаючи на те, який спосіб буде застосований для подання такого клопотання, форма і зміст такої заяви має відповідати загальним вимогам, що встановлені ст. 183 ЦПК України, оскільки в усі ці заяви (про відкликання позовної заяви, про залишення позовної заяви без розгляду, про повернення судового збору) за правовою природою є заявами з процесуальних питань. І хоча щодо форми заяви про повернення судового збору в законодавстві нічого не зазначено, а заяви з процесуальних питань відповідно до ч. 2 ст. 182 ЦПК України можуть подаватись як у усній, так і письмовій формах, на нашу думку, така заява повинна подаватись виключно у письмовій формі, хоча б з огляду на суть та специфіку клопотання, викладеного у ній.

У судовій практиці основним акцентом при перевірці дотримання заявником вимог щодо змісту є наявність у справі або ж подання останнім оригіналу квитанції про сплату судового збору (оригіналу платіжного документа).

Так, у березні 2018 року до Верховного Суду надійшла касаційна скарга ПАТ КБ «ПриватБанк» на рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 24 жовтня 2017 року та постанову Апеляційного суду Київської області від 08 лютого 2017 року. Ухвалою Верховного Суду від 10 квітня 2018 року відмовлено у відкритті касаційного провадження, у зв'язку з чим скаржником згодом було звернено із заявою про повернення йому сплаченої за подання касаційної скарги суми судового збору. Ухвалою Верховного Суду від 16 липня 2018 року у задоволенні заяви ПАТ КБ «ПриватБанк» про повернення судового збору відмовлено та одночасно роз'яснено, що для повернення судового збору до заяви повинно бути долучено оригінал платіжного документа, що підтверджує сплату судового збору.

У серпні 2018 року ПАТ КБ «ПриватБанк» повторно звернулося до Верховного Суду із заявою про повернення судового збору на підставі п. 3 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір». Вивчивши заяву ПАТ КБ «ПриватБанк» про повернення судового збору, Верховний Суд дійшов висновку, що вона задоволенню не підлягає, оскільки в матеріалах касаційного провадження відсутній оригінал квитанції про сплату судового збору. Не поданий зазначений документ і при зверненні до суду з заявою про повернення судового збору, а додано лише його копію. Однак ПАТ КБ «ПриватБанк» не позбавлено можливості повторно звернутися до Верховного Суду з заявою про повернення судового збору, надавши оригінал платіжного документа, що підтверджує сплату судового збору¹.

У задоволенні клопотання про повернення судового збору Верховний Суд відмовив і у справі за касаційною скаргою відповідача на постанову Запорізького апеляційного суду від 04 березня 2020 року в справі за позовом про стягнення безпідставно набутого майна. Аргументом такого рішення стало те, що до заяви про повернення судового збору не долучено оригіналу платіжного документа про сплату судового збору за подання касаційної скарги².

Слід зазначити, що в обидвох цих судових актах Верховний Суд констатував можливість повторного звернення із заявою (клопотанням) про повернення судового збору, надавши оригінал платіжного документа, що підтверджує сплату судового збору за подання касаційної скарги³.

Відповідно до ч. 3 ст. 182 ЦПК України, заяви, клопотання і заперечення подаються та розглядаються в порядку, встановленому ЦПК України. У випадку, коли ЦПК України такий порядок не встановлено – він встановлюється судом⁴. Здавалося б, усе дуже просто: порядок

¹ Ухвала у справі № 359/3722/17, 2018 (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77089036>> (2021, вересень, 01).

² Ухвала у справі № 333/2175/19, 2020 (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90985859>> (2021, вересень, 01).

³ Ухвала у справі № 359/3722/17, 2018 (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77089036>> (2021, вересень, 01). Ухвала у справі № 333/2175/19, 2020 (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90985859>> (2021, вересень, 01).

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України, 2004 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>> (2021, вересень, 01).

розгляду заяви про повернення судового збору не встановлений ЦПК України, а, отже, такий порядок мав би встановлюватись судом. Проте, як показує судова практика, такий порядок взагалі не встановлюється судом, а відсутність хоча б мінімального законодавчого врегулювання цього питання призводить до повного хаосу в правозастосовній діяльності.

Так, наприклад, початок розгляду заяви про повернення судового збору, що подається як самостійна заява, у судовій практиці супроводжується різними варіантами дій зі сторони суду. Так, одні судді для інформування про прийняття такої заяви до провадження постановляють ухвалу про відкриття провадження у справі¹, інші, встановивши, що заява про повернення судового збору оформлена відповідно до норм ЦПК України, постановляють прийняти таку заяву до провадження і призначити її до слухання², або прийняти заяву про повернення судового збору до розгляду³, або ж взагалі ніяк процесуально не оформляють початок розгляду такої заяви, а одразу приступають до її розгляду⁴.

Видається, що оскільки щодо розгляду такого самостійного документа як заява про повернення судового збору судом все ж таки розпочинається нове провадження, а також необхідність констатації судом факту відповідності зазначеної заяви вимогам, встановленим у ЦПК України, що було встановлено в процесі здійсненої судом перевірки, постановлення про це відповідного процесуального документа було б доречним. З іншого боку, видається, що оскільки розгляд такої заяви за своїми ресурсними та процедурними затратами неспівмірно менший, аніж розгляд, скажімо, позовної заяви, заяви окремого провадження, апеляційної чи касаційної скарги, про початок провадження в котрих сигналізується постановленням судом ухвали про відкриття провадження у справі щодо розгляду таких заяв, то і постановлення саме ухвали про відкриття провадження у справі щодо розгляду заяви про повернення судового збору буде надмірно невиправданим. На нашу думку, оптимальним варіантом вирішення цієї ситуації, що дозволить задовільнити усі процесуальні аспекти, буде постановлення судом ухвали про прийняття такої заяви до провадження та призначення її до розгляду.

Не встановлено в законодавстві і часових меж розгляду самим судом таких заяв, що на практиці призводить до досить широкого темпорального діапазону. Так, наприклад, 26 січня 2021 року АТ КБ «ПриватБанк» звернувся до Великоолександрівського районного суду Херсонської області із заявою про повернення судового збору, а 01 лютого 2021 року Великоолександрівського районного суду Херсонської області вже постановив ухвалу про повернення судового збору⁵. Або ж 17 лютого 2021 року заявник звернувся до Великоолександрівського районного суду Херсонської області з заявою про повернення судового збору і цього ж дня суд ухвалив заяву про повернення судового збору задовольнити⁶.

На нашу думку, враховуючи те, що законодавець все ж таки врегульовує строк розгляду декотрих заяв з процесуальних питань, наприклад, заяви про забезпечення доказів⁷, заяви про забезпечення позову⁸,

¹ Ухвала у справі № 507/417/21, 2021 (Любашівський районний суд Одеської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95928305>> (2021, вересень, 01); Ухвала у справі № 402/498/20, 2021 (Ульяновський районний суд Кіровоградської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532344>> (2021, вересень, 01).

² Ухвала у справі № 570/984/17, 2020 (Рівненський районний суд Рівненської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93989680>> (2021, вересень, 01).

³ Ухвала у справі № 433/1387/20, 2021 (Троїцький районний суд Луганської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94975523>> (2021, вересень, 01); Ухвала у справі № 490/8134/20, 2020 (Центральний районний суд м. Миколаєва). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94145263>> (2021, вересень, 01).

⁴ Ухвала у справі № 330/2500/20, 2021 (Якимівський районний суд Запорізької області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94111181>> (2021, вересень, 01).

⁵ Ухвала у справі № 650/1886/20, 2021 (Великоолександрівський районний суд Херсонської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94580029>> (2021, вересень, 01).

⁶ Ухвала у справі № 650/1468/20, 2021 (Великоолександрівський районний суд Херсонської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94954503>> (2021, вересень, 01).

⁷ Відповідно до ч. 2 ст. 118 ЦПК України, заява про забезпечення доказів розглядається не пізніше п'яти днів з дня її надходження до суду.

⁸ Згідно з ч. 1 ст. 153 ЦПК України заява про забезпечення позову розглядається судом не пізніше двох днів з дня її надходження без повідомлення учасників справи (учасників третейського (арбітражного) розгляду), крім випадків, передбачених ч. 5 ст. 153 ЦПК України.

заяви про відвід судді¹ доцільним буде чітко передбачити строк розгляду і заяви про повернення судового збору, що подається як окремий процесуальний документ. Зважаючи на правову специфіку обставин, що становлять підстави для повернення заявнику судового збору, їх вичерпний характер та неможливість їх розширеного тлумачення судом, можливим варіантом буде закріплення в законодавстві положення такого змісту: «Заява про повернення судового збору розглядається судом не пізніше п'яти днів з дня її надходження до суду без повідомлення учасників справи. За ініціативою суду заява про повернення судового збору може розглядатись у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неявка учасників справи у судове засідання, в якому розглядається заява про повернення судового збору, не перешкоджає розгляду цієї заяви судом».

Цікавим з теоретичної точки зору видається питання про можливість відкликання заяви про повернення судового збору заявником. Така ситуація мала місце на практиці.

Так, 12 листопада 2020 року рішенням Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області позовні вимоги позивача про стягнення аліментів на утримання дітей задоволено частково. 19 січня 2021 року до суду представником відповідача подано апеляційну скаргу на рішення суду, а 21 січня 2021 року від представника відповідача надійшла заява про повернення судового збору, сплаченого за подачу скарги до Одеського апеляційного суду. 28 січня 2021 року представник відповідача звернувся до суду з заявою про залишення без розгляду заяви від 21 січня 2021 року про повернення судового збору. Суд, керуючись п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, заяву представника відповідача про залишення без розгляду заяви про повернення судового збору у цивільній справі за позовом про стягнення аліментів на утримання дітей задовольнив².

Як бачимо, в цій справі судом було застосовано процесуальну аналогію та дозволено реалізувати заявнику таку можливість як відкликання заяви про повернення судового збору. Не вдаючись у критику мотивів прийняття судом такого рішення, зазначимо лиш про те, що ми не виключаємо права заявника на відкликання своєї заяви про повернення судового збору, хоча б з огляду на те, що пряма заборона на реалізацію такого права в законодавстві відсутня, а імперативно-диспозитивний метод правового регулювання цивільно-процесуальних відносин дозволяє нам говорити про можливість учасників судового процесу у випадку відсутності прямої законодавчої регуляції вчиняти все те, що прямо не заборонено законом.

Серцевину розгляду заяви про повернення судового збору становить перевірка судом відповідності наведених у заяві фактів та поданих заявником доказів тим законодавчо встановленим обставинам, що надають право на повернення судового збору.

В судовій практиці виникають цікаві ситуації із поверненням судового збору з таких підстав як закриття провадження у справі чи залишення заяви без розгляду. Декілька з них ми наведемо нижче.

Так, ОСББ «Згода-96» звернувся до суду з позовом до відповідача про стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги. До початку судового засідання сторони подали спільну заяву про прийняття та затвердження мирової угоди, яка була укладена в період між судовими засіданнями. Суд ухвалив затвердити мирову угоду, укладену між ОСББ «Згода-96» та відповідачем, за умовами якої відповідач визнає суму основного боргу за житлово-комунальні послуги в розмірі 4 624 грн 90 коп. перед ОСББ «Згода-96» станом на 31 травня 2020 року та 2 102 грн судового збору. Станом на 03 березня 2021 року відповідач сплатив позивачу 4 624 грн 90 коп. заборгованості. Позивач погоджується на зменшення позову та відмовляється від стягнення 3%-річних 121 грн 82 коп., інфляційних втрат 165 грн 57 коп. та судового збору 2 102 грн з відповідача. Позивач та відповідач дійшли згоди про зарахування частини судового збору в розмірі 1 051 грн за рахунок позивача, а інша частина повертається позивачу з державного бюджету в розмірі 50% судового збору³.

¹ Питання про відвід вирішується невідкладно. Вирішення питання про відвід суддею, який не входить до складу суду, здійснюється протягом двох робочих днів, але не пізніше призначеного засідання по справі. У разі розгляду заяви про відвід суддею іншого суду – не пізніше десяти днів з дня надходження заяви про відвід (ч. 7 ст. 40 ЦПК України).

² Ухвала у справі № 946/4613/20, 2021 (Ізмаїльський міськрайонний суд Одеської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94467072>> (2021, вересень, 01).

³ Ухвала у справі № 753/9946/20, 2021 (Дарницький районний суд м. Києва). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95632956>> (2021, вересень, 01).

Або, наприклад, позивач Київський національний торгівельно-економічний університет звернувся до Канівського міськрайонного суду з позовом до відповідача про відшкодування збитків (витрат за навчання), завданих Університету. 08 лютого 2021 року до суду надійшла заява про затвердження мирової угоди між сторонами, яка укладена та підписана ними з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок 05 лютого 2021 року. Суд своєю ухвалою визнав мирову угоду сторін, за якою: 1) відповідач визнає, що його заборгованість перед позивачем на момент укладення мирової угоди відповідає відомостям, які викладені в матеріалах цивільної справи, й становить 31 926 грн 18 коп., а також судовий збір в розмірі 2 102 грн, разом 34 028 грн 18 коп.; 2) відповідачем вже був внесений перший платіж для погашення заборгованості у розмірі 3 000 грн, а тому сума заборгованості становить 31 028 грн 18 коп.; 3) відповідач зобов'язується, сплатити протягом 6 місяців з моменту затвердження цієї мирової угоди судом, суму заборгованості у розмірі 31 028 грн 18 коп. на розрахунковий рахунок позивача¹.

І якщо в першому випадку позивач дійсно може собі повернути згідно із ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» 50 % сплаченого ним судового збору у випадку укладення сторонами мирової угоди до ухвалення рішення у справі судом першої інстанції, однак для цього не достатньо лише постановлення судом ухвали про затвердження умов мирової угоди та закриття провадження, потрібна додаткова дія зі сторони позивача – ініціювання перед судом питання про повернення йому судового збору, тому навряд чи буде доброю практикою зазначення в мировій угоді про те, що частина судового збору повертається позивачу з державного бюджету в розмірі 50% судового збору.

Що стосується другого випадку, то може виникнути ситуація, коли позивач фактично отримує більше аніж ним було витрачено на сплату судового збору. Як бачимо із наведеної справи, сторони вже в умовах мирової угоди заклали повернення відповідачем у повному розмірі суми сплаченого позивачем судового збору. Однак, що перешкодить такому позивачу в майбутньому звернутись до суду із клопотанням про повернення йому 50 % судового збору відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір». Очевидно, нічого, враховуючи, що такої заборони в законодавстві взагалі не передбачено. У зв'язку з чим, нам видається, необхідним врегулювання такої прогалини в законодавстві, шляхом закріплення положення про те, що у випадку врегулювання сторонами у мировій угоді питання про повернення позивачу судового збору у розмірі більшому за 50 % суми сплаченого ним судового збору, позивач втрачає право на повернення 50 % судового збору з державного бюджету згідно ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір».

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у п. 42 Постанови «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» від 17 жовтня 2014 року № 10 зазначив, що про повернення судового збору зазначається: 1) в ухвалі, якою заява повертається або відмовляється у відкритті провадження у справі, за подання якої сплачується судовий збір; 2) у резолютивній частині судового рішення, яким закінчується розгляд справи по суті (при цьому в його мотивувальній частині наводяться підстави повернення сум судового збору згідно із Законом України «Про судовий збір»; 3) в ухвалі про повернення сум судового збору, постановленій як окремий процесуальний документ². В силу того, що при реформуванні цивільного процесуального законодавства акценти щодо суб'єктів ініціювання питання про повернення судового збору змістились виключно в сторону платника такого збору і суд був виключений із списку таких суб'єктів, а також враховуючи специфіку обставин, що є підставами для відмови у відкритті провадження у справі у співвідношенні до правового регулювання цілого інституту повернення судового збору, говорити про можливість зазначення про повернення судового збору в ухвалі про відмову у відкритті провадження у справі видається не можливим. З цих самих мотивів, на наш погляд, не можливим буде і зазначати про повернення судового збору в таких ухвалах як закриття провадження у справі та залишення позовної заяви без розгляду. Тобто в усіх цих випадках у разі наявності підстав для повернення судового збору необхідним буде подання заявником окремої заяви про повернення йому судового збору і відповідно постановлення судом ухвали про це як окремого процесуального документа.

¹ Ухвала у справі № 697/2269/20, 2021 (Канівський міськрайонний суд Черкаської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94831581>> (2021, вересень, 01).

² Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах, 2014 (Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14#Text>> (2021, вересень, 01).

Неоднозначним у судовій практиці є підхід до питання про можливість апеляційного оскарження ухвали, постановленої в результаті розгляду заяви про повернення судового збору. Так, у разі задоволенні такого клопотання та постановлення про це відповідної ухвали (*ухвали про повернення судового збору*) як окремого процесуального документа частина суддів дотримується погляду щодо можливості оскарження такої ухвали¹, інша ж частина суддів категорично заперечує таку можливість². Не має єдності серед суддівського корпусу і щодо можливості апеляційного оскарження ухвали *про відмову у задоволенні клопотання про повернення судового збору*: одні стверджують, що така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку³, інші ж вважають, що така ухвала не підлягає апеляційному оскарженню⁴.

Слід зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 353 ЦПК України серед переліку ухвал суду першої інстанції, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду, відсутні ухвали як про повернення судового збору, так і про відмову у задоволенні клопотання про повернення судового збору. Фактично виходить, що нині, якщо заявник хотів би реалізувати своє право на апеляційне оскарження, це зробити він міг би лише при оскарженні рішення суду. Однак, ми вже звертали увагу, що сама специфіка підстав застосування інституту повернення судового збору зумовлює: по-перше, неможливість ухвалення судового рішення по суті (наприклад, такі підстави повернення судового збору, що передбачені ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», як: повернення заяви або скарги, відмова у відкритті провадження в суді першої інстанції, апеляційного та касаційного провадження, закриття провадження у справі чи залишення заяви або скарги без розгляду⁵ за своєю суттю не допускають ухвалення рішення суду), а, по-друге, неможливість зазначення про повернення судового збору в таких ухвалях як відмова у відкритті провадження у справі, закриття провадження чи залишення заяви без розгляду, котрі згідно ч. 1 ст. 353 ЦПК України є самостійними об'єктами апеляційного оскарження, а, отже, і неможливість при апеляційному оскарженні останніх «долучення» ще питання про законність і обґрунтованість прийнятого рішення про повернення чи не повернення судового збору. Все вищезазначене зумовлює фактичну відмову заявнику у праві на апеляційне оскарження ухвал за результатами розгляду клопотання про повернення судового збору, що, на наш погляд, в правовій державі є недопустимим.

Ми схилиємось до думки щодо необхідності закріплення в цивільному процесуальному законодавстві серед ухвал суду першої інстанції, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду, ухвали про відмову у задоволенні клопотання про повернення судового збору. Це дозволить гарантувати заявнику можливість апеляційного оскарження незаконного

¹ Ухвала у справі № 725/4901/20, 2021 (Першотравневий районний суд м. Чернівці). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94465297>> (2021, вересень, 01); Ухвала у справі № 235/5467/19, 2020 (Красноармійський міськрайонний суд Донецької області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87095339>> (2021, вересень, 01).

² Ухвала у справі № 650/1468/20, 2021 (Великоолександрівський районний суд Херсонської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94954503>> (2021, вересень, 01); Ухвала у справі № 440/201/18, 2018 (Буський районний суд Львівської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74075145>> (2021, вересень, 01); Ухвала у справі № 274/6950/19, 2020 (Бердичівський міськрайонний суд Житомирської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87217780>> (2021, вересень, 01); Ухвала у справі № 650/1886/20, 2020 (Великоолександрівський районний суд Херсонської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93945611>> (2021, вересень, 01).

³ Ухвала у справі № 646/1200/20, 2021 (Червонозаводський районний суд м. Харкова). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95688708>> (2021, вересень, 01); Ухвала у справі № 299/4108/19, 2020 (Виноградівський районний суд Закарпатської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87879413>> (2021, липень, 01); Ухвала у справі № 243/1494/20, 2021 (Слов'янський міськрайонний суд Донецької області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94368294>> (дата звернення: 01.07.2021).

⁴ Ухвала у справі № 278/1845/20, 2021 (Житомирський районний суд Житомирської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94045033>> (2021, липень, 01). Ухвала у справі № 428/9462/20, 2021 (Северодонецький міський суд Луганської області). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95851469>> (2021, липень, 01).

⁵ Про судовий збір, 2011 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>> (2021, вересень, 01).

чи необґрунтованого, на його думку, прийнятого судом рішення з цього питання, а також виступатиме однією із гарантій права на доступ особи до правосуддя. Закріплення такої можливості щодо ухвали про повернення судового збору у повному розмірі видається недоцільним з огляду на її нелогічність: заявник просив повернути судовий збір, суд визнавши, що є підстави для задоволення такого клопотання, постановив ухвалу про це, і, що далі, заявник оскаржуватиме те, що йому задовольнили його ж клопотання? Видається, що ні, адже це був би повний абсурд. Тому закріплення в законодавстві за ним такого процесуального права буде злогічної точки зору нерациональним. Однак ми б хотіли акцентувати увагу, що це стосується ухвали, за якою задовольняється клопотання позивача в повному об'ємі, однак як показує практика суду можуть задовольнити таке клопотання частково.

Позивач звернувся до суду із позовною заявою про визнання незаконним та скасування рішення органу місцевого самоврядування, скасування запису про право власності, внесеного до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Ухвалою суду від 27 липня 2018 року закрито провадження у цій справі за підставою, передбаченою п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК України. 04 лютого 2021 року позивач подав до суду письмову заяву, у якій просив повернути сплачений судовий збір в розмірі 4 800 гривень. Дослідивши матеріали справи у їх сукупності, керуючись ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», ч. 1 ст. 142 та п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК України суд прийшов до висновку, що вимоги заяви підлягають до часткового задоволення, та постановив повернути заявнику 50% сплаченого судового збору в розмірі 2 400 гривень¹.

Не вдаючись в аналіз відповідності такої ухвали нормам цивільно-процесуального законодавства, хочемо відмітити, що саме ця ухвала становить яскравий аргумент доцільності надання права заявнику оскаржувати в апеляційному порядку і ухвали про часткове повернення судового збору.

Висновки. Як бачимо, відсутність законодавчого регулювання процесуального порядку підтвердження чи спростування наявності підстав для повернення особі сплаченої нею суми судового збору на практиці спричиняє чимало плутанини та суперечливих розв'язань поставлених перед суддівським корпусом проблем. Оскільки одним із складових елементів доступу до правосуддя, а, відповідно, і права особи на судовий захист, є сплата судового збору за подання заяв чи скарг до суду, а інститут повернення такого збору фактично виступає певним гарантом дотримання балансу інтересів держави в отриманні судового збору за розгляд і вирішення цивільної справи та інтересів самої особи на доступ до здійснення правосуддя, то відсутність правового регулювання порядку розгляду та вирішення заяв про повернення судового збору веде до нівелювання таких функцій цього інституту. Усунення цієї проблеми можливе шляхом внесення відповідних законодавчих змін у цивільно-процесуальне законодавство, зокрема, ряд тих пропозицій, котрі були висловлені нами у цій науковій публікації.

References:

1. *Pro sudovyi zbir, 2011* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [On Court Fees: Law of Ukraine, 2011 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
2. *Pro zastosuvannya sudami zakonodavstva pro sudovi vitrati u civilnih spravah, 2014* (Plenum Vishchogo specializovanogo sudu Ukraïni z rozglyadu civilnih i kriminalnih sprav) [About Application by Courts of the Legislation on Court Costs in Civil Cases, 2014 (The Plenum of the Supreme Specialized Court of Ukraine on Consideration of Civil and Criminal Cases)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
3. *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, 2004* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Civil Procedure Code of Ukraine, 2004 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
4. *Ukhvala u spravi № 402/498/20, 2021* (Ulianovskyy raionnyy sud Kirovohradskoi oblasti) [The Decree in the case no. 402/498/20? 2021 (Ulyanovsk District Court of the Kirovograd region)]. *Yedynyy derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94083429>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].

¹ Ухвала у справі № 460/1762/17, 2021 (Яворівський районний суд Львівської області). *Єдиний державний реєстр судових рішень* <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94919525>> (2021, вересень, 01).

5. *Ukhvala u spravi № 591/4399/19, 2021* (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu) [The Decree in the case no. 591/4399/19, 2021 (The Civil Cassation Court of the Supreme Court)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94083429>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
6. *Ukhvala u spravi № 643/3720/15-ts, 2019* (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu) [The Decree in the case no. 643/3720/15-ts, 2019 (The Civil Cassation Court of the Supreme Court)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/85903541>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
7. *Ukhvala u spravi № 359/3722/17, 2018* (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu) [The Decree in the case no. 359/3722/17, 2018 (The Civil Cassation Court of the Supreme Court)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/77089036>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
8. *Ukhvala u spravi № 333/2175/19, 2020* (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu) [The Decree in the case no. 333/2175/19, 2020 (The Civil Cassation Court of the Supreme Court)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/90985859>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
9. *Ukhvala u spravi № 507/417/21, 2021* (Liubashivskyy raionnyy sud Odeskoi oblasti) [The Decree in the case no. 507/417/21, 2021 (Lyubashiv District Court of Odessa region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/95928305>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
10. *Ukhvala u spravi № 402/498/20, 2021* (Ulianovskyy raionnyy sud Kirovohradskoi oblasti) [The Decree in the case no. 402/498/20, 2021 (Ulyanovsk District Court of the Kirovograd region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/95532344>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
11. *Ukhvala u spravi № 570/984/17, 2020* (Rivnenskyi raionnyy sud Rivnenskoï oblasti) [The Decree in the case no. 570/984/17, 2020 (Rivne District Court of the Rivne Region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/93989680>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
12. *Ukhvala u spravi № 433/1387/20, 2021* (Troitskyi raionnyy sud Luhanskoi oblasti) [The Decree in the case no. 433/1387/20, 2021 (Trinity District Court of Luhansk region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94975523>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
13. *Ukhvala u spravi № 490/8134/20, 2020* (Tsentralnyy raionnyy sud m. Mykolaieva) [The Decree in the case no. 490/8134/20, 2020 (Central District Court of Nikolaev)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94975523>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
14. *Ukhvala u spravi № 330/2500/20, 2021* (Yakymivskyy raionnyy sud Zaporizkoi oblasti) [The Decree in the case no. 330/2500/20, 2021 (Yakymivsky District Court of Zaporizhia Region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94111181>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
15. *Ukhvala u spravi № 650/1886/20, 2021* (Velykooleksandrivskyy raionnyy sud Khersonskoi oblasti) [The Decree in the case no. 650/1886/20, 2021 (Velykooleksandrivsky District Court of the Kherson Region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94580029>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
16. *Ukhvala u spravi № 650/1468/20, 2021* (Velykooleksandrivskyy raionnyy sud Khersonskoi oblasti) [The Decree in the case no. 650/1468/20, 2021 (Velykooleksandrivsky District Court of the Kherson Region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94954503>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
17. *Ukhvala u spravi № 946/4613/20, 2021* (Izmailskyy miskraionnyy sud Odeskoi oblasti) [The Decree in the case no. 946/4613/20, 2021 (Izmail City District Court of Odessa region)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94467072>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
18. *Ukhvala u spravi № 753/9946/20, 2021* (Darnytskyi raionnyy sud m. Kyieva) [The Decree in the case no. 753/9946/20, 2021 (Darnytsia District Court of Kyiv)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/95632956>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
19. *Ukhvala u spravi № 697/2269/20, 2021* (Kanivskyy miskraionnyy sud Cherkaskoi oblasti) [The Decree in the case no. 697/2269/20, 2021 (Kaniv City District Court of Cherkasy)]. *Yedynny derzhavnyy reestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reestr.court.gov.ua/Review/94831581>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].

20. *Ukhvala u spravi № 725/4901/20, 2021* (Pershotravnevyy raionnyy sud m. Chernivtsi) [The Decree in the case no. 725/4901/20, 2021 (Pervomaisky District Court of Chernivtsi)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94465297>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
21. *Ukhvala u spravi № 235/5467/19, 2020* (Krasnoarmiiskyy miskraionnyy sud Donetskoi oblasti) [The Decree in the case no. 235/5467/19, 2020 (Red Army City District Court of Donetsk)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87095339>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
22. *Ukhvala u spravi № 440/201/18, 2018* (Buskyy raionnyy sud Lvivskoi oblasti) [The Decree in the case no. 440/201/18, 2018 (Busk District Court of the Lviv)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74075145>> [in Ukrainian]. (2021, September, 1).
23. *Ukhvala u spravi № 274/6950/19, 2020* (Berdychivskyy miskraionnyy sud Zhytomyrskoi oblasti) [The Decree in the case no. 274/6950/19, 2020 (Berdychiv City District Court of the Zhytomyr Region)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87217780>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
24. *Ukhvala u spravi № 650/1886/20, 2020* (Velykooleksandrivskyy raionnyy sud Khersonskoi oblasti) [The Decree in the case № 650/1886/20, 2020 (Velykooleksandrivsky District Court of the Kherson region)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93945611>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
25. *Ukhvala u spravi № 725/4901/20, 2021* (Pershotravnevyy raionnyy sud m. Chernivts) [The Decree in the case no. 725/4901/20, 2021 (Pervomaisky District Court of Chernivtsi)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94465297>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
26. *Ukhvala u spravi № 299/4108/19, 2020* (Vynohradivskyy raionnyy sud Zakarpatskoi oblasti) [The Decree in the case no. 299/4108/19, 2020 (Vynohradiv District Court of the Zakarpattia)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87879413>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
27. *Ukhvala u spravi № 243/1494/20, 2021* (Slovianskyy miskraionnyy sud Donetskoi oblasti) [The Decree in the case no. 243/1494/20, 2021 (Sloviansk City District Court of the Donetsk Region)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94368294>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
28. *Ukhvala u spravi № 278/1845/20, 2021* (Zhytomyrskyy raionnyy sud Zhytomyrskoi oblasti) [The Decree in the case no. 278/1845/20, 2021 (Zhytomyr District Court of the Zhytomyr Region)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94045033>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
29. *Ukhvala u spravi № 428/9462/20, 2021* (Sievierodonetskyy miskyy sud Luhanskoi oblasti) [The Decree in the case no. 428/9462/20, 2021 (Severodonetsk City Court of the Luhansk Region)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95851469>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].
30. *Ukhvala u spravi № 460/1762/17, 2021* (Yavorivskyy raionnyy sud Lvivskoi oblasti) [The Decree in the case no. 460/1762/17, 2021 (Yavoriv District Court of the Lviv Region)]. *Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94919525>> (2021, September, 01). [in Ukrainian].